

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No | General Publication Number: 1748

FCR Sertifika no | Certificate Number: 46550

ISNI: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Alt Yayın | Imprint: Fecr

Yayın No | Publication Number: 1040

Kitap Adı : Emevî Devleti Irak Genel Valilerinin Yönetim Anlayışı

Book Title : The Understanding of Administration of The Umayyad Satate's Iraq Viceroy's

ISBN : 978-625-5576-95-8

DOI : doi.org/10.70458/fcr.9786255576958

Yazar | Author: Zekeriya Çelik | orcid.org/0000-0003-4418-0798

Kurum | Institution: Milli Eğitim Bakanlığı

ROR ID: ror.org/00jga9g46

Yayın Türü: Kitap | Publication Type: Book - Monograph

Yayın Dili: Türkçe | Language: Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 366 (xiv + 352)

Yayın Tarihi | Publication Date: Kasım | November 2025

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: HBJF1 - İslam ve Müslüman gruplar | Islam and Islamic groups

BISAC: REL052000 - İslam - Genel | Religion / Islam / General

THEMA: QRAM - İslam | Islam

LC Classification: DS38-39 - Emevîler dönemi (İslam tarihi) | Umayyad period (Islamic history)

DEWEY: 297.09 - İslam tarihi | Islamic history

WoS Category: Tarih | History

WoS Citation Topics Meso: 6.1 - Din Çalışmaları | Religious Studies

WoS Citation Topics Micro: 6.1.12 - İslam Tarihi | Islamic History

Scopus Subject Areas: 1202 - Tarih ve Felsefe | History and Philosophy of Science

Atıf Bilgisi | Cite as: Çelik, Zekeriya. *Emevî Devleti: Irak Genel Valilerinin Yönetim Anlayışı*.

Ankara: FCR Yayın Ltd.-Fecr, 2025.

© All rights reserved | FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

Emevî Devleti Irak Genel Valilerinin Yönetim Anlayışı

Zekeriya ÇELİK

Ankara 2025

Yazar Hakkında | About the Author

Zekeriya ÇELİK, 20.05.1982 tarihinde Trabzon'un Arsin ilçesinde doğdu. İlkokulu ilçeye bağlı Güneyce Köyü'nde, liseyi 1999 yılında Trabzon İmam-Hatip Lisesi'nde tamamladı. 2000 yılında yerleştiği Konya Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden 2004 yılında lisans eğitimini tamamlayarak mezun oldu. Aynı yıl Gümüşhane ili Köse ilçesinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni olarak göreve başladı. 2009 yılında ise Trabzon İli Arsin İlçesine tayin oldu. 2014 yılında Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslâm Tarihi Bilim Dalı'nda "Üseyd b. Hudayr'ın Hayatı" konulu teziyle Yüksek Lisansını tamamladı. 2025 yılında Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslâm Tarihi Bilim Dalı'nda "Emevî Devleti Irak Genel Valilerinin Yönetim Anlayışı" konulu teziyle Doktorasını tamamladı. 2009 yılından itibaren Trabzon'da farklı okullarda öğretmen ve idareci olarak görev yapmaya devam eden yazar, evli ve üç çocuk babasıdır.

Zekeriya ÇELİK was born on May 20, 1982, in Arsin, a district of Trabzon. He completed his primary education in Güneyce Village, affiliated with the same district, and graduated from Trabzon Imam-Hatip High School in 1999. In 2000, he enrolled in the Faculty of Theology at Selçuk University in Konya and graduated in 2004 with a bachelor's degree. The same year, he began his career as a Religious Culture and Moral Knowledge teacher in Köse district of Gümüşhane province. In 2009, he was appointed to Arsin district of Trabzon province. In 2014, he completed his master's degree at the Department of Islamic History, within the Department of Islamic History and Arts, at Recep Tayyip Erdoğan University, Institute of Social Sciences, with a thesis titled "The Life of Usayd b. Hudayr." In 2025, he earned his Ph.D. from the Department of Islamic History, within the Department of Islamic History and Arts, at Recep Tayyip Erdoğan University, Graduate School of Education, with a dissertation titled "The Administrative Approach of the Umayyad State's Governors of Iraq." Since 2009, he has continued to serve as a teacher and administrator at various schools in Trabzon. He is married and the father of three children.

Kitap Hakkında

Emevi Devleti Irak Genel Valilerinin Yönetim Anlayışı

Emevîler hilâfeti ele geçirme yöntemleri, idarede takip ettikleri politikaları, gerçekleştirdikleri fetih hareketleri ve dönemlerinde meydana gelen pek çok siyasî olayla İslâm Tarihi'nde yerini almış güçlü bir devlettir. Bu devleti ön plana çıkaran önemli bir etken de eyaletlerini yöneten kudretli valileridir. Bunlar arasında en meşhur olanları ise hiç şüphesiz Irak genel valileridir.

Irak bölgesi stratejik önemi, doğu bölgesi fetih hareketlerinin merkez üssü olması ve ekonomik açıdan hazine için ciddi bir gelir kapısı oluşu nedeniyle devlet için çok önemli konumdaydı. Buna karşın bölge Emevî muhaliflerinin de en yoğun olduğu yerd. Tüm bu nedenlere bağlı olarak Emevî Devleti siyasî olarak istikrarı sağlamak ve muhalif hareketleri kontrol altında tutabilmek adına Irak'ı geniş yetkilere sahip güçlü valiler eliyle yönetmeye çalışmıştır.

Kuruluş ve yükseliş dönemlerinde dirayetli duruşları ve sert yönetim anlayışlarıyla bölgede devlet otoritesini kesin biçimde sağlayan Irak genel valileri, merkezî otoritenin zayıflaması ve kabile dengelerinin bozulmasıyla bölgeyi idare etmekte zorlandılar. Uyguladıkları sertlik yanlısı idarî anlayış ufak isyan hareketlerinin bile taraftar bulmasına zemin hazırladı. Devletin mevâlî politikasının bölgedeki uygulayıcıları olan idareciler, İslâm'ın adalet ve eşitlik ilkelerini tatbik ettikleri dönemlerde fetihlerle birlikte İslamiyetin yayılmasında etkili oldular. Ancak devlet politikası, kişisel yönetim anlayışı, kabilecilik ve ekonomik kaygılar nedeniyle uygulanan politikalar neticesinde özellikle Türkler arasında İslâmın yayılması yavaş oldu. Emevîlerin Irak genel valilerinin güzel uygulamaları sonraki dönemlere örnek olurken kaba ve sert yönetim anlayışları ile bu tutumun bölgedeki etkileri devletin yıkılış nedenleri arasında sayılır.

Anahtar Kelimeler: Emevîler; Irak bölgesi; Genel vali; Yönetim anlayışı; İsyân

Abuot the Book

The Understanding of Administration of the Umayyad Satate's Iraq Viceroys

The Umayyad's were a powerful state that secured their place in Islamic history through their method of seizing the caliphate, the policies they pursued in governance, their conquests, and numerous political events that occurred during their reign. One of the key factors that brought this state to prominence was the strong governors who ruled their provinces. Among them, the most renowned were undoubtedly the general governors of Iraq.

The Iraq region held significant strategic importance as the headquarters for eastern conquests and served as a major source of revenue for the state treasury. However, it was also the center of opposition to Umayyad rule. Due to these factors, the Umayyad state sought to ensure political stability and control opposition movements by appointing powerful governors with extensive authority over Iraq.

During the establishment and rise of the Umayyads, the Iraq general governors ensured firm state control through their strong stance and strict rule. However, as central authority weakened and tribal balances deteriorated, they struggled to govern the region. Their harsh policies created an environment where even small rebellions could gain support. As the enforcers of the state's policies toward non-Arab Muslims (mawali), these administrators contributed to the spread of Islam when they upheld the religion's principles of justice and equality alongside their conquests. However, due to state policies, personal administrative styles, tribalism, and economic concerns, the spread of Islam-particularly among the Turks-was slow. While the positive practices of the Umayyad governors in Iraq set examples for later periods, their harsh and oppressive rule, along with its effects on the region, is considered one of the factors that led to the downfall of the state.

Keywords: Umayyads; Iraq region; General governor; Administrative approach; Rebellion

ÖN SÖZ

İslâm Tarihi ve Medeniyeti'nin mihenk taşlarından biri kabul edilen Emevîler döneminde, daha önce temelleri atılan belli başlı kurumlar tam teşekküllü hale getirilerek sonraki dönemlere öncülük etmiştir. Bunun yanında Emevîler, kurdukları yeni yerleşim yerleri, buralardaki imar çalışmaları, su kanalları, köprüler, tarım alanındaki faaliyetler ile para basımı hususundaki çalışmalarla adından söz ettirmiştir. Diğer taraftan bu dönemde yapılan büyük çaplı fetih hareketleriyle İslâm Devleti'nin sınırları Afrika'dan Endülüs'e, Anadolu'dan Türkistan içlerine kadar ulaşmıştır.

Emevî tarihine baktığımızda devletin kuruluşundan gücünün zirvesine ulaştığı, buradan da yıkılışına kadar geçen dönemde Irak bölgesi; özellikle siyasî olayların ve isyan hareketlerinin merkezi olmuştur. Bunun farklı nedenleri bulunmakla birlikte bölgedeki idarecilerin yönetim anlayışlarının da bu durumun ortaya çıkmasında etkisi vardır. Dahası Irak genel valileri; sahip oldukları bireysel özellikler, yönetim tarzları ve sıra dışı uygulamaları ile zaman zaman merkezdeki halifeden bile daha çok dikkat çekmişlerdir. Bu durum Irak genel valiliğini bir taraftan prestijli bir makam hâline getirirken diğer taraftan da bölgeyi idaresi zor bir yer konumuna getiriyordu. Bunun bilincinde olan devlet başkanları Irak bölgesine atayacakları valilerde daha seçici davranmışlardır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında fikir, eleştiri, öneri ve bilgi birikimleriyle katkı sunan pek çok kişinin emeği bulunmaktadır. Bu anlamda başta, zaman mefhumu gözetmeden her daim destek olan değerli hocam Prof. Dr. İhsan ARSLAN'a şükranlarımı sunuyorum. Çalışmamız sürecinde gerek kaynaklara ulaşmamda yardımcı olan gerekse de bilgi paylaşımında bulunan dönem arka-

daşlarıma da ayrı ayrı teşekkürlerimi sunarım. Son olarak bu uzun süreçte sabır ve anlayışıyla daima yanımda olup bana destek olan eşime de müteşekkir olduğumu belirtmek isterim

Zekeriya ÇELİK

Trabzon 2025

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	vii
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1
I. Araştırmanın Konusu ve Amacı	1
II. Araştırmanın Önemi	1
III. Araştırmanın Yöntemi	4
IV. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları	5
V. Araştırmanın Literatürü (Kaynakları)	6
 BİRİNCİ BÖLÜM	
EMEVÎ DEVLETİ'NİN İDARÎ YAPISI, IRAK'IN İDARESİ ve İLK GENEL VALİ HACCÂC B. YÛSUF ES-SEKÂFÎ	11
1.1. Emevî Devleti'nin İdarî Yapısı ve Irak Genel Valiliğinin Oluşturulması	12
1.1.1. Emevî Devleti'nin İdari Yapısı	13
1.1.2. Irak Genel Valiliğinin Teşekkülü	30
1.2. Genel Valilik Uygulamasına Kadar Irak'ın İdaresi	32
1.2.1. Ziyâd b. Ebîh (45-53/665-673)	37
1.2.2. Ubeydullah b. Ziyâd (55-64/675-684)	77
1.3. Emevî Devleti'nin Irak Bölgesi Genel Valileri	115
1.4. İlk Genel Vali Haccâc b. Yûsuf es-Sekafî (75-95/694-714)	116
1.4.1. Yönetim Anlayışı Ve Temel Parametreleri	138
1.4.1.1. Siyasî ve İdarî Politikaları	139
1.4.1.2. İçtimaî Politikaları	142
1.4.1.3. Askerî Politikaları	146
1.4.1.4. İktisadî Politikaları	172
1.4.1.5. Dîni Politikaları	175
1.4.2. Merkezî Yönetimle İlişkileri	177
1.4.3. Halk Tabakalarıyla İlişkileri	180
1.4.3.1. Müslüman Halkla İlişkileri	180

1.4.3.2. Gayrimüslimlerle İlişkileri	184
1.4.4. Yönetim Anlayışının, Merkezî Yönetim Ve Halk Tabakalarıyla İlişkilerinin Değerlendirilmesi	188

İKİNCİ BÖLÜM

DURAKLAMA DÖNEMİ IRAK GENEL VALİLERİ	191
2.1. Yezîd b. Mühelleb (96-99/715-717)	191
2.2. Ömer b. Hübeyre (102-105/720-724)	203
2.3. Hâlid b. Abdullah el-Kasrî (105-120/724-738)	209
2.4. Yönetim Anlayışları Ve Temel Parametreleri	219
2.4.1. Siyasî ve İdarî Politikaları	220
2.4.2. İctimaî Politikaları	226
2.4.3. Askerî Politikaları	229
2.4.4. İktisadî Politikaları	236
2.4.5. Dîni Politikaları	240
2.5. Merkezî Yönetimle İlişkileri	244
2.6. Halk Tabakalarıyla İlişkileri	249
2.6.1. Müslüman Halkla İlişkileri	249
2.6.2. Gayrimüslimlerle İlişkileri	252
2.6.3. Türklerle İlişkiler	253
2.7. Yönetim Anlayışlarının, Merkezi Yönetim Ve Halk Tabakalarıyla İlişkilerinin Değerlendirilmesi	256

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YIKILIŞ DÖNEMİ IRAK GENEL VALİLERİ	259
3.1. Yûsuf b. Ömer es-Sekâfî (120-126/738-743)	260
3.2. Mansûr b. Cumhûr (126/743)	263
3.3. Abdullah b. Ömer b. Abdülazîz (126-129/743-746)	269
3.4. Yezîd b. Ömer b. Hübeyre (128-132/745-750)	272
3.5. Yönetim Anlayışları Ve Temel Parametreleri	275
3.5.1. Siyasî ve İdarî Politikaları	276
3.5.2. İctimaî Politikaları	287
3.5.3. Askerî Politikaları	288

3.5.4. İktisadî Politikaları	303
3.5.5. Dîni Politikaları	305
3.6. Merkezî Yönetimle İlişkileri	307
3.7. Halk Tabakalarıyla İlişkileri	310
3.7.1. Müslüman Halkla İlişkileri	310
3.7.2. Gayrimüslimlerle İlişkileri	314
3.7.3. Türklerle İlişkiler	317
3.8. Yönetim Anlayışlarının, Merkezi Yönetim ve Halk Tabakalarıyla İlişkilerinin Değerlendirilmesi	322
SONUÇ	325
KAYNAKÇA	333
DİZİN	347

KISALTMALAR

- bk. : Bakınız
by. : Basım yeri yok
c : Cilt
çev. : Çeviren
ed. : Editör
H : Hicri
haz. : Hazırlayan
Hz. : Hazret, Hazreti
md. : Madde
No. : Numara
s. : Sayfa
S : Sayı
t.y. : Basım tarihi yok
vb. : Ve benzeri ve benzerleri
vd. : Ve devamı ve diğerleri
vs. : Vesaire

